

geljske vere, in ako bi hotel najeti najbližjega evangeljskega svečenika iz Oseka stalo bi ga to jako mnogo, poleg tega bi bilo celo nemogoče, ker bi minilo vsaj štiri dni, predno bi bil duhovnik dospel v Sarajevo. Česar mu rimski biskup ni dovolil, to je dovolil pravoslavni metropolit Sava, ki je sam opravil opelo v cerkvi, potem pa je vodil izprevod pop Pero na pokopališče. Po molitvah je izrekel nagrobno slovo toli ginljivo, da so vsi pričujoči ljudje udarili v plač. Malo besed je potrošil, toda krasno je opisal pokojnico kot vredno soprogo in mater ter dobrotnico potrebnikov, kakor bi si bil nalašč sestavil govor domá.

(Konec prihodnjič.)

Poljska ustava z dné 3. maja.

Napisal dr. M. Murko.

Poljaki so letos obhajali stoletnico svoje »konstitucije 3. maja« posebno slavnostno v Galiciji, skromneje na Pruskem, tiho v rodbinskih krogih in v svojih srcih na Ruskem. Slavi pa se ta dan med njimi leto za letom, kakor n. pr. Mickiewiczev rojstveni dan. Kakor drugi važnejši dogodki v zgodovini vsakega slovanskega národa mora tedaj tudi ta vzbujati našo pozornost in samostalno oceno.

Poljska je v svojo dóbo dobro izpolnjevala svojo nalogo ko velika slovanska država: ovirala je še večje ponemčevanje zahodnih Slovanov, zadrževala je nemški viteški red, da ni še dalje širil krščanstva z mečem v roki, dosegla je sama mirno krščenje Litve, branila je krščanstvo nasproti Tatarom in Turkom, tako da so se celo južni Slovani v 16. stoletji na njo enako ozirali kakor pozneje na Rusijo. Resnično je tudi, da je nosila civilizacijo na vzhod, če tudi na svojo škodo, ker je s tem slabila svoje moči na zahodu, na vzhodu pa prišla v neizogibno nasprotstvo z zbirajočo se moskovsko Rusijo.

Vendar je propala tudi ta mogočna slovanska država, propala po svoji krivdi. Poljska ni bila republika in ne monarhija, ni bilo v nji vlade in reda. Imela je sicer kralja, ali bil je le »malowany«; volili so ga najprej najmogočnejši velikaši, po smrti Zygmunta Augusta (leta 1572.), poslednjega Jagellonca, prešlo pa je to pravo na vso mnogoštevilno šlahto. Ta »slobodna« »elekcyja« je imela seveda najhujše nasledke; kdor je več plačal in več slobod obljuboval, postal

je kralj ali moral je podpisati svojim volilcem *Pacta conventa*, po katerih so mu bile roke popolnoma vezane. Tudi sejm (državni zbor), ki se je zbiral redno po dveh letih, ni mogel ničesar storiti, ker so imeli poslanci od svojih provincijalnih sejmikov instrukcije, po katerih so morali glasovati: pa takem še celo ni bilo mogoče doseči potrebne jednoglasnosti, ker vsak poslanec je lahko zakričal »Nie pozwalam«, in sejm se je razšel brezuspešno (*liberum veto*). Od nesrečnega konca sejma leta 1652. jih je le nekoliko izpolnilo svojo nalogo. Ker kralj ni smel ničesar brez sejma storiti, ta pa v najvažnejših rečeh ni več prišel do sklepov, dobili so vso moč v roke posamezni magnati, ki so opravljali najvišje službe. Opiraje se na svojo drobno šlaho in svoje — vojake, lahko je vsak magnat kljuboval kralju, in delali so to tudi najvišji dostojanstveniki. Poljska napósled ni imela uprave, ni državnega zaklada, ni vojske. Nahajali so se celo ljudje — še med zgodovinarji našega stoletja — ki so zmatrali to »zlato slobodo« za neko posebnost, za višo politično modrost in s ponosom govorili: »Polska nierządem (neredom) stoi.«

Predlagali so primerne reforme protestantski stanovi v 16. stoletji ali brez uspeha. Žalibog pa tudi dobe protireformacije niso kralji porabili za to, da po primeru drugih vladarjev povečajo svojo moč, pač pa je jezuitska politika odpahnila kozake in sploh ruski národ, kateremu je vladala Poljska. Šlahiti so bila mesta trn v peti, propadala so vsled različnih jim delanih krivic in ž njimi tudi obrtnija in trgovina, industrije pa sploh ni bilo v deželi. Iz kratka: Poljska se je razvijala poslednja dva veka popolnoma nasprotno drugim državam in je bila v 18. stoletji velik anahronizem.

Ni manjkalo že v 16. stoletji duhovnih in posvetnih mož, ki so bičali mnogo teh napak in predlagali primerne poprave, posebno pa se je množilo njih število v 18. stoletji. Vendar vsi ti reformatori so puščali *liberum veto* in *elekpcijo*, tudi Stanislav Leszczyński, dvakrat voljeni ali od sovražnikov krone izgnani kralj filozof, še se v svoji knjižici »*Głos wolny wolność ubezpieczający*« (leta 1733.) ni mogel odločiti za grajo teh najbolj kvarnih uredeb, ampak hotel jih je le točno opisati in omejiti.

Sploh pa je bilo že prepozno za reforme. V Poljski sta se bili Švedska in Rusija brez ovir, napravljali tam celo svoje vojaške sklade; ni čudo, da so se sosedne države mešale v njene posle, posebno pa obe zgodovinski nasprotnici: Prusija, dedič nemškega viteškega reda, in Rusija, s katero je Poljska še v 17. stoletji tekmovala. Še leta 1612. so Poljaki gospodarili v Moskvi, čez sto let pa je imela Rusija

že popolnoma prevago v Poljski (leta 1717.—1773.). Poljska ni našla pravega zaveznika, ker z državo brez vojske se nikdo ne druži. Prusija je sicer semtertja hotela pomagati proti Rusiji, ali zahtevala je drago pomoč proti Avstriji, dovolila pa tudi ona ni potrebnih notranjih reform kakor odpravo liberum veto in elekcije kraljev. Rusija in Prusija sta čuvali trdovratno poljsko anarhijo, ker je bila njima na korist. Motila sta se po takem tudi kneza Czartoryska, ki sta iskala pomoči Rusije, da doženeta potrebne izpremembe. Friderik II. in Katarina II., vladarja, katerim je bila sila več ko pravo, obsodila sta Poljsko na smrt, ali po teoriji ravnotežja morala povabiti tudi Marijo Terezijo, da se proti svoji volji udeleži prvega »razbora« Poljske, ki je nastopil leta 1772.

To je pomagalo. Zdaj so se odprle oči tudi nasprotnikom reform, od leta 1775.—1788. se je mnogo izpremenilo in popravilo. Največ pa je storil Sejm czteroletni, ki se je začel dne 6. oktobra 1788. leta. Na drugo jutro se je zvezal v konfederacijo, to se pravi, niso ga vezala obstoječa prava in predpisi, ampak on si jih je sam daval. Prej so take konfederacije bile upor proti kralju, takrat pa so poslanci le mislili na poboljšanje in rešitev Poljske. Obe izbi sta skupaj zasedali, jeden poslanec ni mogel več preprečiti sklepov. Začelo se je vojsko pomnoževati, in v dveh letih je bilo res 45000 mož pod orožjem, če tudi ne 100.000, kakor je bilo sklenjeno. Da ne bi še neplačani vojaki gospodarili po davnem, osnovale so se »komisije civilno-vojaške«, ki so skrbele za javno varnost. Šlahta je dovolila davke, četudi ne pod tem imenom, ampak ko »dobrovoljno večno žrtvo.« Za omiko je skrbel z velikim uspehom že prej komisija edukacyjna (prvo evropsko naučno ministerstvo!), ki je bila ustanovljena že na onem sejmu, kateri je bil prisiljen potrditi prvi razbor.

Evropski položaj je bil takšen, da je patrijotična stranka lahko začela misliti še na važnejše izpremembe. Rusija in Avstrija sta vojevali s Turčijo; Prusija, nasprotnica obeh, ponujala se je Poljski ko zaveznica; opirati se je bilo mogoče tudi na Anglijo in Holandijo, nasprotnici Rusije. Že v začetku meseca julija 1789. leta so nameravali nekateri patrijotje uvedenje dedične parlamentarne monarhije in to misel povedali kralju. Bil je voljen poseben odsek za posvetovanje o obliki vlade. Pobrnila so se posebno mesta pod vodstvom varšavskega župana Dekerta za svoje pravice. Vendar delo ni posebno napredovalo. Šele vest, da bo sklenjen mir s Turčijo in da države mislijo na drugo delitev Poljske, naklonila je najveljavniše može, da so se odločili za hitrejše postopanje. Zbirali so se tajno s kraljem pri njegovem taj-

niku, duhovniku Piattoli, nekdanjem vseučiliščnem profesorji v Modeni. Glavno zaslugo pa ima za ustavo duhovnik Hugo Kollataj, ki je poleg drugega duhovnika, Stanislava Staszica, že prej največ pisal in govoril proti šlaheckim predrasodkom in zdaj na sejmu najbolj vztrajno deloval za svoje ideje. Ni znano, kdo je napisal ustavo, bržkone sam kralj Stanislav August, ali to je gotovo, da je v nji največ Kollatajevih mislij in da je on načrt popravil in končno uredil. Med šlahto sta se posebno odlikovala Ignacij Potocki, glavni govornik mladega patrijotičnega pokolenja, in Stanislav Małachowski, maršalek (predsednik) štiriletnega sejma, zaradi svojega značaja imenovan poljski Aristides.

Skoro je imela ustava že 60 navdušenih privržencev in ni mogla več ostati tajna. Ne samo ruski poslanec ampak vsi predstavitelji tujih držav so bili vznemirjeni in napenjali vse strune, da zaprečijo po dolgem času prvo neodvisno delo poljskega národa. Moralo se je celo odstopiti od dné 5. maja, ki je bil določen za razglas in razpravo ustave. V veliki razburjenosti sta prešla prva dneva maja meseca; dné 2. so sklicali patrijotje privržence ustave, in sklenilo se je z navdušenjem, naj se še drugi dan vzprejme v sejmu.

Dné 3. maja je kralj razstavil vojsko po ulicah. Tudi varšavski meščani, ki so slišali o hudobnih namerah neprijateljev, sklicali so cehe, »bractva« in národ, naj bo pripravljen za obrano ustave, o kateri se je vedelo, da prinaša olajšave in srečo meščanom in ljudstvu. Vse je bilo na nogah v prazničnih oblačilih, vse je pričakovalo netrpljivo velikega dogodka. Posebno svečanostno je bilo v zbornici, ki je bila napolnjena do zadnjega mesta. Ob 11. uri je vstopil kralj z velikim spremstvom. Maršalek je omenil po svojem nagovoru pri začetku seje, da države padajo in vstajajo. Poljska je bila vsled svojih napak ponižana, ali povzdiguje se zopet, in naj nebesa od nje odvrnejo novo nesrečo. Tajnik odseka za vnanje reči je prebral poročila iz glavnih stolic, iz katerih se je jasno kazalo, da neprijatelji Poljske, ki so se sprli, hočejo skleniti mir na njeno škodo. Strah je obšel vse, ko se je slišalo o mogočnosti novih nesreč. Po prošnji Ignacija Potockega je izpregovoril najprej kralj, ki je hvalil dobro misleče državljane, kateri so ga mnogo nagovarjali, naj izbere nova in bolj uspešna sredstva za blagor domovine. Iz tega se je rodil načrt, ki se strinja z voljo mnogih poslancev. Naj se vzprejme skoro, ker če si hitro ne pomagamo, bo prepozno. Namen vseh sosedov je, da nas vzdržijo v naši slabosti.

Ko se je prebral načrt, klicalo se je od vseh strani: »Zgoda, zgoda!« Maršalek je prosil kralja, naj »se zloči že z novimi vezmi z narodom.« Vendar kralj je zahteval prej, naj ga sejm oslobodi pri-sege, s katero je obljubil pri nastopu na prestol, da si ne bo določeval naslednika. Z navdušenjem se je ustreglo njegovi volji. Potem je mnogo odličnih mož zagovarjalo načrt, ali našli so se tudi nasprot-niki; bilo jih je le 18, izmed katerih pa se jih 5 ni dalo poznati. Ni manjkalo na videz tudi tragične scene. Poslanec Suchorzewski je po-tegnil v sredino zbornice svojega šestletnega sinka, vrgel se pred pre-stol, kričal kakor pijan, da ubije svojega otroka, da ne bo doživel suženjstva (niewoli), katero pripravlja ta ustava. Manj patetično ali z iskrenim prepričanjem in navdušenjem so govorili privrženci ustave. Po njih prošnji je kralj takoj v Izbi prisegel na novo konstitucijo in tisočkrat mu je donelo nasproti; »Vivat król! vivat nova konstytu-cyca!« Ti klici so se razširili na ulice, in vsa Varšava jih je bila polna. Solnce je že zahajalo, ko se je sejm odpravil v natlačeno sta-rodavno farno crkev. Ko je kralj prihajal po svojem hodniku, zastopile so mu pot poljske gospé s kneginjo Kurlandsko na čeli in če-stitale s srčno radostjo. Oba sejmova maršalka nesli so »arbitri« (od-lični gledalci, ki so bili za poslanci v sejmi) pred véliki oltar. Po kratkem nagovoru sejmovega maršalka oglasil se je maršalek konfederacije velike kneževine Litevske, Kazimierz Nestor Sapieha, ki je v sejmi bil proti ustavi, ali tukaj v obličji Boga prinašal žrtvo svojega prepričanja, da ne bi daval žalostnega primera, ker nezloga je bila kriva vseh nesreč Poljske. Ta izrek je napravil ogromen vtisek, ker Sapieha je bil mož zgovoren in popularen. Prisegli so zaporedoma maršalki, škofje in po-svetni senatori, ministri in poslanci, ves národ. Ko je knezoškof Gor-zeński zapel *Te Deum laudamus*, pelo je tisoč prs to zahvalnico, katero je spremljal grom topov s terase kraljevskega dvorca.

Tako je bila vzprejeta po francoski prva ustava v Evropi brez krvi! V dóbi, ko se je rušila francoska monarhija, odrekel se je poljski narod oligarhični slobodi, utrdil in razširil kraljevsko moč. Lahko sta čestitala poljskemu kralju k novi ustavi po takem papež Pij VI. in kralj pruski, ki jo je pa kmalu po tem izdal. V tem zmislu je hvalil v angleškem parlamentu Burke poljsko ustavo, da bi ponižal francosko, hvalili so jo Amerikanec Tomaž Payne, Francozi Sieyès in Volney, pruski minister Herzberg v svojem govoru o revo-lucijah v berlinski akademiji dné 6. oktobra 1791. leta, z navdušenostjo so prejeli poročilo o njej Holandci.

Oglejmo si glavne točke njene vsebine!

V občem uvodu je povedano, da ima ustava namen popraviti stare napake, čemur je položaj v Evropi ugoden, da bo Poljska slobodna od sramotnih ukazov tuje moči in sama skrbela za svoj blagor.

Čl. I. proglašá vero rimsko-katoliško za národno in vladajočo, prepoveduje odstop od nje, zagotavlja pa po zapovedi krščanske ljubezni slobodo in varstvo vsem obredom in veram.

V čl. II. potrjuje ustava šlahti vsa prava, mestom in meščanom (čl. III.) prava, katera jim je sejm dal že dné 18. aprila 1791. leta; vsled tega so bila meščanom vrata odprta do zasedanja v sejmu, do dostojanstev v sodništvu, duhovništvu in vojski; zastopniki mest na sejmu so postali po dveh letih plemiči, in vsak sejm je imel še razen tega popleminititi 30 meščanov; obnovila se je avtonomija mest in normiralo njih pravosodstvo. O kmetih (čl. IV.) je povedano, da so izvirnik največih bogastev v državi in ko najštevilnejše prebivalstvo tudi njena največa moč; »človekoljubje in krščanske dolžnosti« kakor »dobro razumljeni lastni interes« tedaj zahtevajo, da se vzprejmejo »pod varstvo prava in državne vlade.« Treba je opomniti, da od l. 1496. kmet ni mogel svojega gospodarja nikjer tožiti, ampak da je sam bil njegova poslednja instancija. Dogovori med graščakom in kmetom vežejo enako oba in nikdo jih ne sme svojevoljno izpreminjati. Rabota se sicer ne odpravlja ali v zemljah Reči Pospolite je vsakdo sloboden, tudi tujec, ko je prekoračil njene meje, in sme se pečati, s čimer se hoče.

Vsaka vlada (čl. V.) v ljudski družbi ima svoj začetek v volji národa. Deli se v pravodavno, izvršujočo in sodniško.

Pravodavna vlada je sejm (čl. VI.), ki se deli v »Izbo Poselsko« in »Izbo Senatorsko«. Izba Poselska bo ko znak narodove suverenosti »svetinja pravodavstva«, zaradi tega ona sklepa najprej o vseh predlogih. Izba Senatorska, zložena iz škofov, vojvod, kaštelanov in ministrov pod predsedništvom kralja, vzprejema ali odklanja, vendar le enkrat, z večino sklepe Izbe Poselske, kar se tiče občih prav, t. j. ustavnih, civilnih, kriminalnih in nalaganja večnih davkov, sklepa pa skupno z Izbo Poselsko s prosto večino, kar se tiče vseh tekočih stvari. Senatori in ministri v rečeh svojega urada nimajo glasa. Redni pravodavni sejm se zbira vedno po dveh letih, more pa se sklicati tudi izvanredni. Poslanci so zastopniki vsega národa in ne smejo tedaj od provincijalnih sejmikov, katerim se potrjujejo druga prava, vzprejemati nikakšnih obvez. Povsod odločuje večina, liberum veto in

konfederacije vsake vrste se odpravljajo. Za revizijo in popravo ustave se določuje izvanredni sejm vsakih 25 let.

Izvršujoča vlada (čl. VII.) je kralj in njegov svet »Straža prav«. Omejena je bila po današnjih načelih, ali ni smela tudi vojne napovedati, mira in sploh nobenega diplomatičnega akta definitivno sklepati.

Prestol postane dedičen, da se za vselej odpravi vpliv tujih držav in tekmovanje med domačimi velikaši, v moški in tudi ženski liniji po pravih prvorodstva. Ker pri kralji ni bilo naslednikov, določil se je v začetnika bodoče dinastije Elektor (volilni knez) Saksonski (dom katerih je tudi že prej vladal). Kraljeva oseba je sveta. Ker pa kralj ne more ničesar sam storiti, tudi narodu ni za nič odgovoren. »Nie samowładzca, ale Ojcem i Głową Narodu być powinien«. Stražo ali kraljevski svet sestavljajo: 1. primas poljski, katerega lahko zastopa prvi ex ordine škof, ali onidva ne podpisujeta resolucij; 2. pet ministrov, t. j. minister policije, pečata, vojne, državnega zaklada, vnanjih reči; 3. dva tajnika brez odločevalnega vota. Navzoča sta lahko tudi polnoletni prestolonaslednik in sejmov maršalek. Ministri so odgovorni s svojo osebo in imetkom; sodi jih sejm s prosto večino obeh izb. Če zahtevata dve tretjini tajnih glasov obeh izb zmeno kakega ministra, mora kralj takoj drugega imenovati.

Sodniško vlado (čl. VIII.) izvršujejo le za to ustanovljeni ali voljeni uradi, posebni za šlahto, mesta in kmete.

Po določilih o regenciji (čl. IX.) se pravi, da so kraljevski sinovi (čl. X.) »pierwszemi Dziećmi Ojczyzny« in za to ima poleg roditeljev tudi narod paziti na njih odgojo.

Svojo celost in slobodo brani ves národ (čl. XI.); vojska je le iz njega izvlečena brambena moč, in národ ji je dolžen plačo in spoštovanje, ker se posvečuje njegovi obrambi; prisega vojska zvestobo národu in kralju in obrambo narodne ustave.

Že ti podatki dokazujejo jasno, da so tvorilce poljske ustave navdihovale ideje francoskih enciklopedistov in Rousseaua. Po veri se govori v nji najprej o treh stanovih, po tem šele o vladi, o kateri je izrecno povedano, da izhaja iz národa. Národ je svoj suveren, on sam si daje zakone in ima celo pravo, da nadzoruje odgojo kraljevih otrok. Meščanom, posebno pa kmetom, ta ustava ni darovala Bog ve kaj, ali kako se govori v nji o teh do one dóbe toliko zaničevanih stanovih!

Tako izposojevanje tujih idej nikakor ne pomanjšuje vrednosti in slave ustave, saj je vsak človeški napredek rodila dotika z drugimi

národu, nadaljevanje in dovrševanje njihovih mislij in del. Ravno to je bila glavna napaka Poljske v zadnjih stoletjih, da ni hodila enakih potov z drugimi evropskimi državami. Vpraša se le, kako se presajajo tuje misli na domača tla. V tem oziru se mora priznati, da je poljska ustava izvrstno delo: slobodne ideje zahodne je porabila, da omeji zlato slobodo šlahte, razširi pa moč vlade in prava meščanov in kmetov. Ni preobračala vsega obstoječega, ampak zidala je na prejšni podlagi; puščala je po takem šlahti svoje, ali dala je meščanom mnogo njenih predprav. Sploh je bil njen namen izjednačiti s časom oba stanova. Šlahti je bilo dovoljeno vsprejemati meščanstvo; že dné 29. aprila so se vpisali sejmov maršalek in ž njim 40 drugih odličnjakov ko hišni posestniki v varšavske meščane. Šlahta, ki je bila neizmerno mnogoštevilna, kar je treba vedno pomniti, če se o nji govori, smela se je od te dóbe tudi pečati s trgovino in rokodelstvom, in to ji ni moglo več »škoditi« ali pa jo »poniževati«.

Dela pred sto leti ne smemo soditi po naših današnjih pojmih. Ustava ni oslobodila kmetov od robote. Ali kje je bilo takrat na kaj takega misliti? Niso še bile znane take kreditne operacije, s katerimi se je to delo vršilo v našem stoletji. Le pomislimo, da je odpravo suženjstva in robote še v naše dni poplačal najliberalnejši vladar, Dom Pedro II., s svojim prestolom. Vredno je tudi omeniti, da je že prej več poljskih graščakov oslobojevalo svoje kmete po svoji volji, in ustava jih je vse odtegnila oblasti graščakov; šele v isto dobo pa je Katarina II., ki si je dopisovala s francoskimi slobodomiselci, priklenila zakonito k zemlji maloruske kmete, kateri še so bili do njene vlade bolj ali menj slobodni.

Celo neumesten pa je ugovor, da poljska ustava ni pokazala svoje veljave, ker popolnoma ni bila nikoli uvedena v življenje. Našli so se namreč trije mogočni magnati in drugi šlahcici, kateri so iz ponosa ali pa, ker so bili podkupljeni, zavezali Targoviško konfederacijo, da branijo stare zlate čase, ko so smeli gospodovati po svoji volji; oddali so z zaupanjem Reč Pospolito Katerini II. in skoro so se bližali ruski polki v pomoč šlahecki slobodi. Boj je napovedala Rusija dné 18. maja 1792. leta in s svojimi večimi močmi je Targovičanom skoro pomagala do zmag. Kralj sam, bivši ljubimec Katarinin, ki ni imel trdega značaja, prestopil je k njim dné 24. junija 1792. leta, ker je mislil, da z daljšim uporom pogubi národ; prestrašil se je, ko mu Friderik Viljem II. pruski ni prišel na pomoč, kakor je bil zavezan, Leopold II., prijatelj Poljske, pa je umrl. Targovičani so upali, da

bodo dolgo vladali, ali skoro so zvedeli, da sta se dné 3. januarja 1793. leta Rusija in Prusija dogovorili o novi delitvi Poljske.

Ne vemo tedaj, kako bi se ustava z dné 3. maja obnesla v življenji, bi li izpolnila vse nade, ki so se v njo stavile. To pa vemo, da je bila takrat delo velike politiške modrosti, zahtevala od svojih tvorilcev mnogo žrtev in zatajevanje samega sebe; ž njo se je predramil ves poljski národ in s Kościuszkom na čeli so jo slavno branili vsi stanovi. Poljska je sicer propala, ali vendar častno in zapustila je političen testament, ki ji dela, ne menj časti. »Ojčizna« je bila razdeljena ali v srcih vsega národa živi bolj ko prej. Duh ustave z dné 3. maja je oživiljal poljski národ v poznejših nesrečah doma in na tujem, iz nje je črpal svoje moči k velikemu preporodu v umetnostih, znanosti in tudi v javnem življenji, tako da danes zavzema med evropskimi národi zopet dostojno mesto. Kdor želi Poljakom isto, kar samemu sebi — to pa je vendar krščansko in slovansko — bo priznal, da morejo z upravičenim ponosom slaviti dan 3. maja!

Denar in njegova vrednost okolo Škofje Loke v minulih dveh stoletjih.

Spisal dr. Fr. Kos.

Ako se ozremo za dve stoletji nazaj, vidimo, da so imeli prebivalci loškega okraja deloma drugačen denar, kakor danes. Tudi se ni ujemala njegova cena s sedanjo. V občé je bil v rabi denar deželne ali kranjske veljave. Razne gospóske, kakor deželna vlada in loško gospodstvo, pa so navadno računjale z denarjem državne ali nemške veljave. Kar se dostaje vrednosti denarja nemške in kranjske veljave, bila je cena nemškemu goldinarju nekoliko večja, nego kranjskemu. Zató se ni čuditi, ako so zahtevale gospóske od svojih podložnikov, da so jim plačevali davek v denarji državne veljave.

Najnavadnejši denar okolo leta 1700. je bil goldinar = 1 funt penězov. Goldinar je imel 60 krajcarjev, krajcar je imel vsaj takrat po loškem okraji 3 peneze (»Pfennig« = ϕ), peněz pa dva vinarja (»Heller« = δ). Razven teh novcev so še razločevali réparje (»Batzen«), groše in šilinge (»Schilling, solidus« = β). Šiling je imel 30 penězov ali 10 kr., groš 3 kr. in répar 4 kr.